

GRØNLANDSHVALEN OG DENS SKÆBNE

Af hvalfangerkaptajn *L. Larsen*

Europas første hvalfangere var baskerne, som begyndte rigtig hvalfangst i Biscayabugten ved år 1200, hvor det om vinteren langs kysten vrimlede med *Biscayahvaler*, der blev fanget fra efterårsjævndøgn til forårsjævndøgn.

Biscayahvalen er ca. 15 meter lang med et meget stort legemsomfang af ca. 12 meter. Hovedet er en fjerdedel af længden og har et stort gab, hvori der på hver side sidder 350 barder, hvoraf de i mundhulens midte kan nå en længde af ca. 3,5 meter. Spæklaget har en tykkelse af 25 cm, så hvalen kan flyde på sit tykke spæklag, når den er dræbt.

Fangsten i sin helhed var primitiv; man holdt udkik fra land efter en hval, der pustede to adskilte vandstråler op, i modsætning til andre hvaler, der kun pustede een. Fangstfartøjet var en åben robåd, og fangstredskaberne var håndharpun med line og bøje samt en lanse. Under fangsten roede man efter hvalen, der kom op fra dybet for at ånde. Den pustede sine 8—10 gange, for så atter at dykke ned med halen ret op i luften. Man blev ved at forfølge den, til man kom i nærheden af den, hvorpå man roede ind på den bagfra og satte harpunen i dens tykke spæk og lod linen med bøjer gå. Man vidste, hvor hvalens mest sårbare sted fandtes, lungerne og hjertet. Med lansens trængte man igennem det tykke spæk- og kødlag mellem ribbenene ind i lungerne og kunne være heldig at dræbe hvalen med et enkelt stik, men ramte lansens ribbenene, blev hvalen vild og forsøgte at komme væk, så der kunne gå lang tid, før den blev dræbt. Hvalens store legemsomfang i forhold til dens korte længde hindrede den i sine bevægelser, så den blev et let bytte for fangerne. Biscayahvalen blev af nordboerne kaldt *Sletbagen*, da den ligesom Grønlandshvalen ikke har nogen rygfinne; dens navn i dag er *Nordkaperen*.

Efterhånden opdagede man hvalens værdi. Kødet kunne bruges som fødemiddel, olien fra spækket til belysning, og barderne kom til anvendelse i damernes påklædning. Hvalfangsten udviklede sig efterhånden til en stordrift, der blev udøvet hele året rundt, idet man byggede moderskibe, der med hele udrustningen ombord kunne følge med, når hvalerne om foråret vandrede mod nord. Fangsten foregik i åbent hav, så flænsningen måtte foretages langs skibssiden. Hvalen blev fortøjet forude og agter med halen fremefter, og spækket blev ved hjælp af taljer trukket af, mens kød og knogler gik tilspilde.

Baskerne, der forsynede Europa med hvalolie til belysning, udryddede Nordkaperen langs Europas kyst, men samtidig blev de dygtige hvalfangere.

Vasco da Gama fandt frem til det rige Østen syd om Afrika. Hollænderen *William Barent* mente, at han ville kunne nå dertil ved at omsejle Sibirien og forsøgte det i året 1596. Under rejsen kom Barent til Spitsbergen, som han troede var en del af Grønland. En nordmand, som var så langt mod nord 300 år før, mente det samme. Barent måtte overvintre på *Novaja Semlja*, hvor han døde, men næstkommanderende, *Hemsklak*, og en del af besætningen kom hjem med skibet. I beretningerne omtales rig forekomst af hvaler ved Spitsbergen, men der gik 17 år, før hollænderne benyttede disse oplysninger.

I året 1607 udrustede engelskmanden *Henry Hudson* et skib og mente, at hvis han sejlede ret mod nord, ville han kunne nå ud til Østen. Den 13. juni nåede han 73 grader nordlig bredde ved østkysten af Grønland. Her mødte han isen og fulgte denne nordøst over og kom til Spitsbergen, som han omsejlede og opdagede, at det var en øgruppe. Hudson, der så, at han ikke kunne komme længere på sin påtænkte rejse, foretog en grundig undersøgelse af forholdene og lagde særlig mærke til den mængde hvaler, der fandtes i fjorde og bugter. Han kom hjem til England og berettede om sine iagttagelser, der bevirkede, at Det Moskovittiske Handelskompagni i London udsendte et skib til at foretage nærmere undersøgelser under ledelse af *Jonas Polo*, der efter sin hjemkomst kunne bekræfte Hudsons beretninger. Handelskompagniet gav øerne navnet „Kong James nye Land“, og det fik monopol over øerne i 30 år.

Forberedelserne til den glansfulde gamle hvalfangst gennemførtes samtidig i England og Holland. Begge lande gjorde krav på Spitsbergen i kraft af deres opdagelser, og de første fangstår kom således til at foregå under meget begivenhedsrige forhold.

Baskerne, der var dygtige hvalfangere, havde på dette tidspunkt udryddet Biskayahvalen eller Nordkaperen ved Evropas kyst og fangede nu ved Island og New Foundland. De blev snart hyrede af englænderne og hollænderne som højtbetalte harpunerere, flænsere og spækkogere, men det varede kun, til de andre kunne udføre arbejdet selv, så var baskerne overflødige.

Ved Spitsbergen levede en anden hval, nemlig Grønlandshvalen, hvoraf hollænderne dræbte den første i 1612. Grønlandshvalens længde er ca. 16 m, hvoraf hovedet næsten udgør en trediedel. I det mægtige gab sidder 380 barder på hver side, hvoraf de længste kan være over 4 m. Spæklaget er 30 cm tykt.

Hvalfangsten ved Spitsbergen blev en stor rigdomskilde for hollænderne og englænderne i 200 år. Året 1613 kom englænderne til Spitsbergen med 7 skibe. Som islods medfulgte den senere så berømte *William Baffin*. Den 4. juni dræbte de den første Grønlandshval. De troede først, at de var alene på de rige fangstfelter, men opdagede snart flere hollandske skibe, end de selv kunne mønstre, på stedet. Englænderne forsøgte at fordrive hollænderne, men disse mente at kunne gøre krav på opdagelsen af Spitsbergen med lige

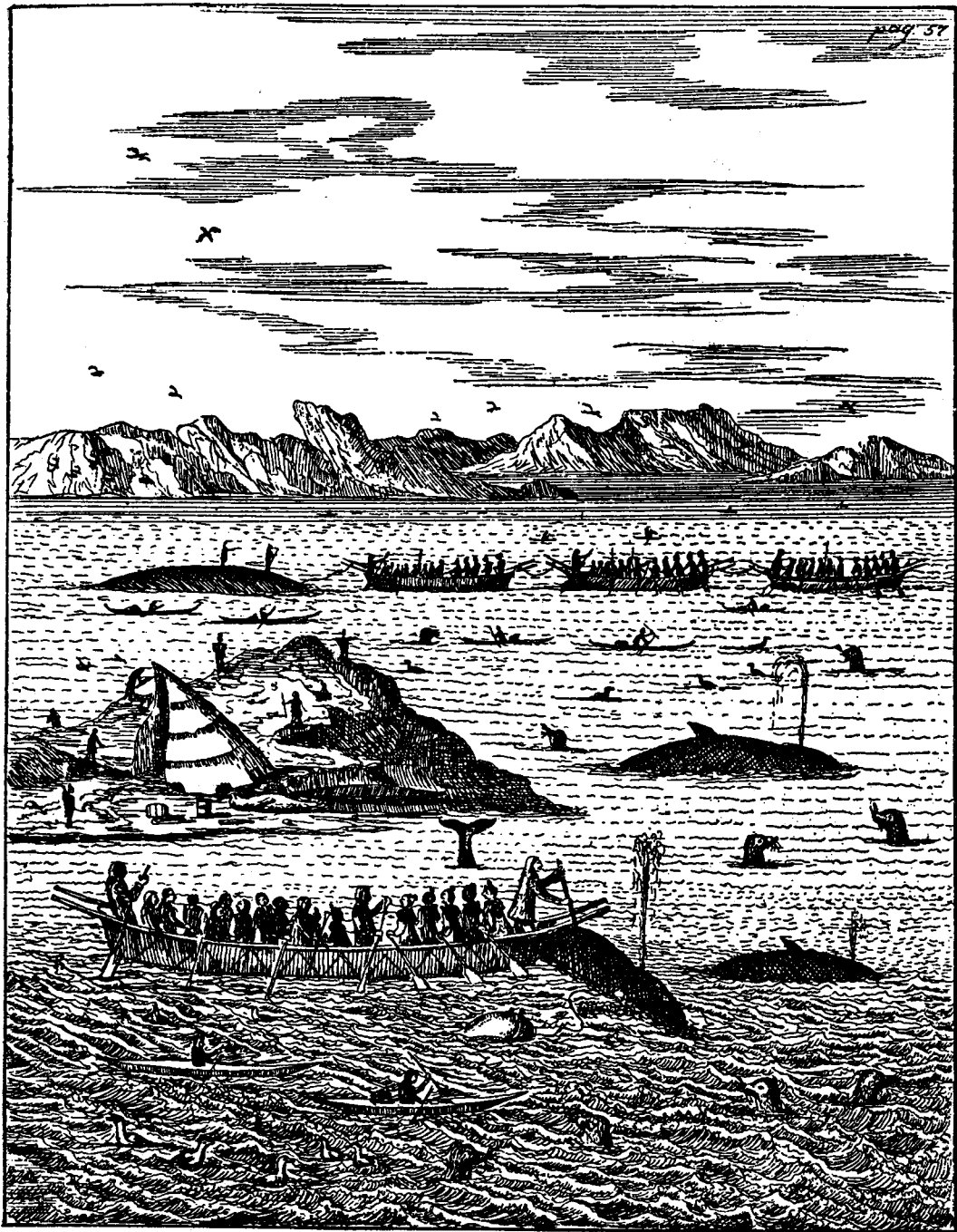

Illustration fra Hans Egedes's „Det gamle Grønlands nye perustration eller naturel-historie“,
 visende grønlandernes fangst af Grønlandshvalen på Hans Egedes tid.
 I baggrunden bugserer tre konebåde en dræbt hval ind til kysten. I forgrunden dræbes en
 harpuneret hval med lansestik. Skitsen er temmelig fantasifuld
 og i nogen grad urigtig, idet Grønlandshvalen blæser to stråler, og den har ingen
 rygfinne. Men man får et indtryk af, hvor almindelig
 Grønlandshvalen har været, og hvor stor rolle den har spillet for befolkningen dengang

så stor ret som englænderne og lod sig ikke slå ud. Der var desuden hvaler nok til begge parter, og allerede i september kom de tilbage fra Spitsbergen med fulde laster. Året efter medtog begge parter krigsskibe og holdt hinanden i skak et par år.

Den danske konge, Christian IV, gjorde nu gældende, at Spitsbergen hørte under Norge, der blev regeret af ham selv, hvorfor han 1615 sendte fem skibe til Spitsbergen for at opkræve afgifter, men hollænderne og englænderne nægtede at betale.

I 1617 gik det galt. Hollænderne havde været uforsigtige nok til at sende deres fangstflåde nordover uden beskyttelse, hvilket englænderne straks benyttede sig af i kraft af deres krigsskibe. De tog et hollandsk skib som bytte og jog resten af de hollandske skibe bort fra fangstfeltet. Året efter tog hollænderne mange krigsskibe med, og det kom til åben kamp mellem de hollandske og engelske flåder, hvor hollænderne gik af med sejren og tog et engelsk skib i bytte. Resultatet blev dog, at man delte fangstfeltet mellem sig, hvorefter der blev ro nogle år.

1631 optrådte danskeren Johan Braem fra Det grønlandske Handelskompagni på arenaen ved Spitsbergen som organisator for den danske hvalfangst. Han erklærede straks, at han tog øerne i besiddelse for den danske krone, hvad englænderne og hollænderne dog ikke ville finde sig i, så der opstod nye stridigheder, der først endte 1642, da Danmark overlod sine rettigheder til Holland samtidigt med, at englænderne ophævede monopollet.

Den gode fangst ved Spitsbergen bevirkede, at hollænderne byggede større skibe, der kunne tåle issejlad. Med disse skibe blev fangstfeltet udvidet til Grønlandshavet. Nogle af de hollandske skibe omsejlede 1635 Kap Farvel og begyndte fangst langs Grønlands vestkyst omkring 72 graders nordlig bredde, hvor der var store fangstmuligheder. Den hollandske fangstflåde kunne herefter øges fra 40 til ca. 150 skibe. Den hollandske hvalfangst ved Spitsbergen og Grønland nåede sit højdepunkt 1701, hvor der beskæftigedes 18.000 mennesker ved hvalfangsten og produceredes over 200.000 fade hvalolie. Hollænderne mente selv, at de i de hundrede år, hvor de havde føringen i hvalfangsten, havde dræbt ca. 60.000 Grønlandshvaler til en værdi af 45 millioner gylden.

Lidt efter lidt gik Grønlandshvalen dog sin undergang imøde. Allerede 1650 var bestanden i fjordene ødelagt, så fangsten måtte drives videre ude på det åbne hav, hvor risikoen var langt større. Af de årligt deltagende skibe, ofte op til 300 ialt, gik hvert år 10–15 skibe tabt. Danmark, Tyskland og Norge blev efterhånden også deltagere i hvalfangsten, men for Danmarks vedkommende kom fangsten dog aldrig til at spille nogen større rolle.

I Davisstrædet var hollænderne ene om fangsten de første 50 år fra 1635, hvorefter også englænderne deltog i fangsten her. Omkring 1720 havde hollænderne 70 skibe på fangst langs kysten af Diskøen og kysterne nordover. De kom hyppigt i forbindelse med grønlænderne og lærte disse at fange Grønlandshvalen. 1773 tog grønlænderne fangsten

Hvalens hud kaldes i Grønland „mattak“ og har altid været grønlændernes mest yndede spise. Den er både nærende, vitaminrig og særdeles velsmagende Foto: W. Lüthy, Lauge Koch-ekspeditionen

op ved Godhavn efter hollandsk mønster med håndharpun og bøjer, men med konebåde i stedet for slupper. Også Den kongelige grønlandske Handel blev nu interesseret i hvalfangsten i Davisstrædet og udrustede i 1774 eet skib og året efter fem skibe. Fangsten blev een hval pr. skib, nok til at man anlagde hvalstationer forskellige steder, blandt andet ved Godhavn og Fortuna Bay. 1804 steg fangsten til 20 hvaler, men derefter gik det

nedad, og 1835 blev der kun fanget een, og fra da af var det slut med hvalerne ved denne del af Grønland.

Englænderne drog efterhånden længere mod nord, stadigt med større og større risiko for at blive skruet ned af isen. Man ankom til iskanten i Davisstrædet i april og fangede her, til man i maj kunne trænge længere nordover for hen på sommeren at ende helt oppe nord for det nuværende Thule og slutte fangsten i de vestlige sunde Jones Sound og Lancaster Sound. Hårnakket forfulgte man Grønlandshvalen til dens sidste tilflugtssteder. Snart var den praktisk talt udryddet overalt. De sidste skibe fra Skotland, der forsøgte at fange Grønlandshvaler i Baffinsbugten, var „Morning“ og „Diana“. Det var i 1911, men fangsten slog fejl, der var ikke flere!

Det sidste forsøg på at fange en Grønlandshval blev foretaget i Godhavn 1928 under ledelse af en gammel grønlander, der havde set, hvordan skotterne dræbte en sådan hval. Fangsten foregik fra en gammel hvalslup med benyttelse af en af de gamle hvalkanoner og to store tønder som bøjer. Man jagede hvalen og fik ram på den med harpunen. Hvalen tog fart på, og der lød et mægtigt brag, da de to tønder tørnede sammen, idet man havde gjort linerne lige lange. Tønderne knustes mod hinanden, og hval og grejer forsvandt sporløst i dybet. Således endte det sidste forsøg, der er gjort på at dræbe en Grønlandshval.

Heldigvis er Grønlandshvalen ikke helt uddød endnu, men der vil gå mange generationer, før den har formeret sig så meget, at der kan blive tale om fangst. Den er strengt fredet ved international vedtægt, så det må håbes, at den igen ad åre kan genvinde noget af sin fordums talstyrke til fordel for de arktiske folk, der da vil få en ny opblomstring.